

948 TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ

22/11/1948 günü şehrimizde Belediye Gazinosunda, Türkiye İktisat Kongresi açılmış, Eminönü Halkevinde altı gün devam eden görüşmelerden sonra kapanmıştır. 1950 yılında İktisat Kongresi İzmirde toplanacaktır.

Kongrenin teşekkülü: İstanbul Tüccar Derneği, iki senedenberi gelir vergisi, iktisadî Devletçilik, dış ticaret rejimi hakkında kendi çevresi içinde toplantılar yapmakta idi. Bu toplantılarda daha ziyade liberal ekonomi temayülleri göze çarpmaktadır.

Dernek tarafından çıkarılan bir dergide de, Devletin ticaret ve sanayi sahasından çekilmesinin pek faydeli olacağı yolunda yazılara da tesadüf edilmektedir.

Tüccar Derneği etrafında toplanan mahdut miktarda tüccar ve fabrikatör grubu, bu fikirlerini daha geniş bir sahaya yaymak için, böylece kongreyi tertip etmiştir.

Kongreye, umumî bir iktisat kongresi çehresi vermek için, tüccar ve sanayi ile ilgili bütün teşekküller davet edilmiştir. Kongreyi tertip eden unsurlar şunlardır: Ticaret Odaları, Bor-saları, Kooperatifler Birliği, İktisatçılar Derneği, Ankaradaki Türkiye Ekonomi Derneği, İktisat Fakültesi profesörleri, aynı fakültenin Mezunlar Cemiyeti, Yüksek Ticaret Okulu Profesörleri, Ekspert Muhasipler Derneği, Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği, Sanayi Birliği Delegeleri.

Kongrenin karakterleri: 948 Türkiye İktisat Kongresinin karakteristik taraflarını şu suretle belirtmek mümkündür:

1 — Kongrede, bir taraftan iş adamları, diğer taraftan nazariyecilerin yer alması.

2— Kongreye Hükümetin resmen iştirak etmemesi, bu suretle ilk defa olarak hususî bir kongre manzarası arzemesi.

Kongrenin sahası: Kongre, birbirinden çok önemli olan bir çok meseleler üzerinde durmak suretile oldukça geniş bir sahaya yayılmıştır.

Kongre tertip heyeti tarafından, yapılan gündem şudur:

- 1 — İktisadî Devletçilik.
- 2 — Dış Ticaret rejimi.
- 3 — Vergi reformu.

İktisadî Devletçilik hakkında görüşler:

Kongreye bu üç mesele hakkında raporlar vermek suretile en ziyade ehemmiyet veren tüccar derneğidir. İktisadî Devletçiliğe ait raporu şu suretle hülâsa etmek kabildir.

«Devlet, tarihin muayyen bir devresinde Ticaret ve sanayi işlerine rehberlik edebilir, bunu kabul etmemek mümkün değildir. Bir ananın çocuğunu büyütmesi gibi... Fakat çocuk büyüdüğü ve yürümeğe başladığı zaman, ananın müdahaleleri çok lüzumsuz addedilir, çünkü çocuk yürümesini, konuşmasını öğrenmiştir. Çocuğa lüzumsuz yere karışan bir ana gibi, Devletin de ticaret ve sanayi işlerine müdahale etmesine sebep ve mana kalmamıştır.»

Devlet elinde bulunan ticaret ve sanayi işletmelerini mesleki teşekküllere devretmeliyiz.»

Tüccar derneği tarafından ifade edilen fikirler aşağı yukarı, bundan ibarettir.

Şimdiye kadar iktisadî devletçilik hakkında bir çok fikirler ileriye sürülmüştür. Bunların çoğu mutlak olarak ortaya konulan ve aynı zamanda İktisadî Devletçilik hakkında, daha keskin fikirlere tesadüf ediyoruz. Acaba Devlet iktisadî teşebbüslerine ticaret ve sanayi işletmelerine karşı bu derecede şiddetli bir cephe alınmasındaki sebep nedir? Acaba tüccar derneği tarafından iddia edildiği gibi, bir ananın çocuğuna bakması gibi lüzumsuz yere ticaret ve sanayi erbabının teşebbüslerine engelmeye oluyor? Bu sorulara cevap vermek için kongre müzakerelerini takip etmek çok faydeli olmuştur.

Devletçiliğin tarihi çehresi: İktisadî Devletçilik, bizde Devletin ticaret ve sanayi işlerine müdahalesi seyrinde kullanılan bir tabirdir. Bu müdahale hareketi de «hususî teşebbüsün başaramadığı işleri, Devlet teşebbüsleriyle başarmak bir zaruret haline girmiştir» diye izah edilmektedir. Meselâ: Karabük Demir ve Çelik, Kayseri pamuklu kombinesi gibi müesseseleri kuracak sermayedar gruplar olmadığı için, bu işleri yapmak Devlete ait bir vazife şeklini almıştır.

Devletin iktisadî işlere olan müdahalesi yalnız Cumhuriyet devrinde görülen bir hareket değildir. Esasen ticaret ve sanayi sermayedarlığının gelişmediği memleketlerde, başta harp sanayii olmak üzere bir çok endüstri tesislerini, Devletin kurduğu çok kere görülmüştür.

Büyük Fredrik nezdine giden ilk sefirimiz Resmî efendi Ber-

linde Devlet sermayesile fabrikalar kurulduğundan tabii olarak bahsetmektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğunda sanayi müesseseleri birer Devlet Müessesesi idi. Top, silâh, barut, tersane, çuha fabrikaları Devlet elile kurulmuştur.

Abdülâziz, İkinci Abdülhamit devrelerinde Devlet fabrikaları zamanın ihtiyaçlarına göre daha ziyade artmıştır. Bugün, Sümerbank çevresine giren, Beykoz, Hereke, Defterdar, Bakırköy fabrikaları bahsettiğimiz devirden zamanımıza intikal eden fabrikalardır. Fakat bu müesseseler, kuruldukları devre içinde Harbiye Nezaretine bağlı, yalnız Ordu ihtiyacı için muayyen tiplerde imalât yapan basit sanayi müesseseleri idi.

Cumhuriyet devrinde bu fabrikalar askerî idareden alınarak, aynı zamanda piyasa isteklerine göre istihsal yapan fabrikalar haline getirilmiş, ilk devrede Sanayi ve Maadin Bankasına, sonra da daha geniş ölçüde Devlet Sanayi teşebbüslerine girişen Sümerbanka devredilmiştir. Sümerbank bu fabrikalardan başka, birinci beş senelik sanayi plâni vasıtasile yeni tesisler kurmuştur. İktisadî Devletçilik tabiri de bu devrede kullanılmağa başlanmış, Devletin ticaret ve sanayi sahasındaki teşebbüslerine, daha sistemli şekiller verilmiştir.

«İktisadî Devletçilik» ismi altında, Sümerbank, Etibank elinde dışarıdan fabrika tesisatı tedarikinin mümkün olduğu safhalarda, sür'atli bir surette tekemmül etmiştir.

Kongrede iki fikir: Acaba Devlet iktisadî teşebbüsleri bir tekemmül neticesi olarak, yurdumuzdaki bütün sahayı kapladı mı? Yani hususî müteşebbislere yapacak bir iş bırakmadı mı?.

Kongrede İktisadî Devletçilik etrafında söz alan bir çok delegeler harp zaruretleri dolayısıyla verilen kararlarla İktisadî Devletçilik arasındaki farkı anlamadıklarını isbat etmişlerdir. Çok kimseler, harp esnasında, en liberal memleketlerin bile mecbur olduğu müdahaleleri, ithalât ve ihracata koyduğu kayıtları iktisadî devletçilik çevresi içine almaktadırlar. Biz, burada birbirine karışan bu mevzulardan bahsedecek değiliz.

Kongrede, söz alan bir kısım hatipler, İktisadî Devletçilik denildiği zaman, muayyen fabrikalar üzerinde durmuşlardır. Bunlarda İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir gibi ticaret ve sanayi en ziyade geliştiği yerlerdeki fabrikalardı. Bunların arasında, çok eskiden kurulmak suretiyle, amortisman masraflarını çıkararak, piyasa şartlarına pek uygun olan deri, kumaş fabrikaları da vardı.

İzmir delegesi söz aldığı zaman ,bu gibi Devlet fabrikalarının taksitle, millete satılmasının makul bir hareket olacağını, İzmir odasının düşüncesinin de bundan ibaret olduğunu söylemiştir. İzmir giği ticaret ve sanayi en ziyade geliştiği, zaman zaman serbest ticaret temayüllerinin belirlediği bir bölgenin ticaret odası tarafından iktisadî devletçilik hakkındaki bu düşünceleri tabii görmek lâzımdır.

Kongrede, Diyarbakır delegesi, bulunduğu bu bölgenin ticaret ve sanayi, ziraat hususiyetlerini belirtmiş bu bölgenin iktisaden çok geri olduğunu izah etmiştir. Delege, sözüne devam ederken, Diyarbakırda, Devlet sermayesile kurulan bir rakı fabrikasından başka bir şey olmadığını söylemiş, güney doğu illerinin kalkınması için Devlet sermayesine ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.

Görülüyorki, biri İzmir, diğeri de Diyarbakır bölgesinden iki delege, İktisadî Devletçilik hakkında ayrı ayrı görüşlere sahip bulunmaktadır.

Türkiyenin iktisaden ileri ve geri bölgelerine göre, mütalâa edilecek şekilde, ortaya formüller koymak zorundayız. Bu formülleri yaparken Ticaret ve sanayi sermayedarlığının, ihtisas ziraatının geliştiği yerlerle, henüz pazar için istihsal yapmağa imkân bulamayan işlenmemiş yerler arasındaki farkı gözönüne getirmek lâzımdır.

Kongrede söz alan hatipler, Devlet fabrikalarının derhal satılmasından, Devletin bundan böyle ticaret ve sanayi teşebbüslerine girmemesinden bahsederken, meseleyi Türkiye mikyasında ortaya koymamışlardır. Hatipler, daima buldukları bölgelerin hususiyetleri üzerinde durmuşlardır. Fakat kongrede bu meseleleri doğrudan doğruya inceleyen komisyon, bu dar çerçevenin içinde kalmamıştır. Denilebilirki 948 Türkiye İktisat Kongresi, İktisadî Devletçilik hakkında, şimdiki tariflere nisbetle daha sistematik bir tarif yapmağa muvaffak olmuştur. İktisadî Devletçilik komisyonu tarafından kongreye verilen ve kongrede kabul edilen raporun bir suretini aşağıya alıyoruz:

1 — Devletin iktisadî siyaseti, hususî mülkiyete dayanan ferdin iktisadî hürriyetlerini koruyan, iktisadiyat sahasında hususî teşebbüsü esas tutan ve millî ekonomiye rehberlik eden ve içtimaî adaleti ehemmiyetle ele alan bir sistem olmalıdır.

2 — Cumhuriyet rejimile yeni bir siyaset takibine başlayan devlet, millî iktisat tarihimizin kuruluş devresinde kurucu ve ge-

nişletici vazifesini ifa etmiş ve iktisadî binanın temelini atabilmek için bir çok sahalarda işletmeciliğe girmiş ve bazı sahaları filî veya kanunî inhisarî altına almıştır.

Devlet millî iktisadın temellerini bu suretle attıktan ve kurulan müesseseleri yeter derecede işlettikten sonra, işletmecilik faaliyetlerini ancak birinci derecede amme hizmetleri sayılan işlere vasıl vazifesi olan ve iktisadî siyasetin işletmecilik dışında kalan tetkik, tanzim ve mürakabe sahalalarına hasretmelidir. Devlet bu gibi hizmetler dışında kalan, ziraî ve sınaî mahiyetteki işlerden peyderpey elini çekmeli ve bilhassa hiç bir suretle serbest piyasadaki teşebbüsler karşısında hem rakip hem de mürakip durumunda bulunmamalıdır.

3 — Tabiatı iktisadî inhisarî mahiyette olan veya henüz hususî teşebbüsçe ele alınamayacak bulunan ve rasyonel bir şekilde işletilmek şartile devlet elinde kalmasında mahzur görülme-yen işletmelerden başlıcaları şunlardır:

- 1 — Demiyolları,
- 2 — Limanlar (işletmesi muhtar idarelere bırakılmak üzere),
- 3 — P. T. T.,
- 4 — Radyo,
- 5 — Millî istihsal ve istihlâki tğdiye ve tanzim eden mühim enerji işletmeleri,
- 6 — Hususî teşebbüslerce orman bölgeleri haricinde kurulmuş ve yeniden kurulacak olanlar haricindeki ormanlar,
- 7 — Müstahsil mahsulünün kıymetini koruyacak müesseseler,
- 8 — İnhisar halinde olmamak şartile muntazam posta ve yolcu gemiciliği,
- 9 — Devlet kredi müesseseleri (işletmesi muhtar idarelere bırakılmak üzere),
- 10 — Her nevi örnek ve öğretim müesseseleri,
- 11 — Hususî sermayenin gidemiyeceği, durumları ekonomik kalkınma ihtiyacı olan bölgelerde girişilecek sınaî teşebbüsler.

4 — Devlet bundan böyle amme mahiyetini haiz olmayan işletmelere devam etmemeli ve yeni tesisler ve tevsiler yapmamalı ve mevcut işletmeleri peyderpey hususî teşebbüsler ve kooperatiflere devretmek üzere esaslar hazırlamalıdır.

5 — Devletin teşvik, murakabe ve müdahalesile ilgili mevzuat

ve bilhassa tatbikat vekilleri hususî işletmelerle devlet teşebbüslerini müsavi hukukî ve iktisadî şartlar altında bulundurmalı ve hususî sermayeye emniyet telkin edecek bir istikrar arzetmelidir. Millî ekonomimizin dünya ekonomi şartlarına tedricen intibak kudretini gösterebilecek bir şekilde gelişebilmesi için iktisadî faaliyetlere engel olan veya bunları güçleştiren vergi ve resimlerin esaslı bir şekilde tetkikten geçirilmesi, diğer taraftan da himaye politikasının kademeli bir şekilde hafifletilmesi mevzuu üzerinde durulması muvafık olur.

Devlet tatbikatı iktizası inhisar kurmadığı sahalara hususî teşebbüsün de katılmasına hiç bir suretle mani olmamalı, müsavatsızlık yaratmaktan çekinmeli ve serbest rekabete fırsat vermelidir. Bu arada hususî teşebbüslerin küçük müstahsil ve müstehlîki ezer vaziyetteki fazla gelişmesine karşı da uyanık ve tedbirli bulunmalıdır.

6 — Döviz ve sermaye kaynaklarımızın darlığı karşısında sür'atli bir iktisadî inkişafı sağlamak maksadile ecnebi sermayenin anormal imtiyazlara malik olmamak şartile, Türk ekonomisine katılmasını ve bu maksatlara gereken tadbir ve kararların alınmasını lüzumlu görürüz.

7 — Memleketimizin iktisadî bünye ve münasebetlerini tetkik etmek üzere ilmî hüviyetleri veya iş hayatındaki başarıları ile tanınmış bitaraf iktisatçılardan mürekkep bir enstitünün kurulmasını lüzumlu görürüz. Hükümetin bu enstitü çalışma ve kararlarına müdahale etmemesini dilerken, millî ekonomiyi ilgilendiren esas mevzular ve bilhassa bundan böyle iktisadî sahada Devletin rol alması lüzumlu görülen hususlar hakkında yapılacak tetkiklerde bu enstitünün vazifelendirilmesini zarurî görürüz.

Umumî heyet ve komisyonumuzda ilim ve iş adamlarımızın ve kongremize iştirak eden delegelerin memleketin ihtiyaç ve temayülünü aksettiren değerli fikir ve mütalâaları basılmış ve basılacak olan broşürlerde yer almış bulunmaktadır.

Komisyonumuz ancak karar şekline inkilâp eden esas prensipleri yukarıdaki maddelerde telhis etmekle umumî kanaatleri tebarüz ettirmeğe çalışmıştır.

Raporun 11 inci maddesi, hususî teşebbüsün yetişmediği yere, Devlet sermayesinin girmesini tabii görmektedir. Acaba hususî teşebbüsün giremediği sahanın hududu nedir? Bize kalırsa çok ge-

niştir. Yurdumuzda işlenmemiş yerler çoktur. Sümerbank, Etibank'tan daha büyük ve bundan daha geniş ölçüde olabilecek, Devlet sanayi ve maadin müesseselerinin istihsalâtı artırmak için, bu işlenmemiş sahalara girebilir. Bu suretle Türkiye'de iş yapacak sahalardan kapanmış değildir. Yapılacak işler çoktur.

H. A. ŞANDA

1948 MUALLİMLER BİRLİĞİ DİL KONGRESİ

23, 24, 31, Ekim günleri «İstanbul Muallimler Birliği» tarafından Eminönü Halkevinde «Dil Kongresi» açıldı. Bu kurultayın yapılacağını duyduğumuz zaman sevinmiştik.. Son zamanlarda dilimizde bir kargaşalık sürüp gidiyor, herkes dilediği şekilde, düşünmeden, kalemine ve diline ne gelirse onu yazıyordu. Bundan 15 yıl önce ortaya atılan dil devrimi, dilimizi yabancı etkilerden kurtarıp bağımsız bir dil haline getirmek amacını güden dil devrimi unutulup, dilimize yeniden arapça, farsça, osmanlıca, fransızca hattâ son zamanlarda moda olan bir de İngilizce kelimeler yığına sokularak Türkçe diye bir şey ortada kalmıyordu. Bu arada Türkçe meselesinin büyük bir «dâvâ» olduğunu görenler dilimizi kurtarmaya çalışıyorlarsa da bu sefer de ortalıkta bir ikilik hüküm sürüyor. İşte «Muallimler Birliği» nin bir dil kurultayı yapacağını duyduğumuz zaman bütün bunları gözönünde tutarak sevinmiş, ancak bu toplantının bu kadar bilim yolundan uzak yapılacağına ihtimal vermemiştik. İçlerinde bu meseleye aykırı olanlar bulunsa bile yurdumuzun aydınlarını teşkil eden öğretmenler elbette bilim esaslarına dayanan tenkitler yaparlar, ve dilimizi özleştirme uğruna çalışanların zorunlukla düştükleri bazı yanlışları gösterirler, onların çalışmalarına daha iyi düzen vermiş olurlar diye düşünmüştük.

«Muallimler Birliği» nin üç «kongre» gününde de bulundum.

Dil devriminden yana olan ve olmıyanların konuşmalarını baştan-başta dikkatle dinledim. Bütün olup bitenleri anlatmak yerinde olur.

1. Kurultay:

23 Ekim Cumartesi günü saat 14 te Eminönü Halkevi salonu öğretmenler ve dille ilgili olanlarla dolu idi. Kurultayı düzenleyenler başkan seçilmesini ileri sürerek Dr. Adnan Adıvarı teklif ettiler. Ön sıralarda oturan bir kaç kişinin el kaldırması ile çabucak karar verilerek Adnan Adıvar Başkanlığa getirildi. Başkandan sonra ya-